

Terms of Reference Portfolio-evaluatie van de NWO- en KNAW-instituten 2018

(vastgesteld door Bestuur KNAW op 11 december 2017 en door RvB NWO op 13 december 2017)

Het Bestuur van de KNAW en de Raad van Bestuur van NWO geven hierbij de volgende omschrijving van de taakopdracht aan de commissie die uitvoering zal geven aan de portfolio-evaluatie van de instituten van KNAW en NWO. Het doel van de portfolio-evaluatie is het analyseren en beoordelen van het institutenportfolio van NWO en KNAW ten opzichte van het gehele Nederlandse kennislandschap. De portfolio-evaluatie zal een antwoord formuleren op de vraag of de instituten een duidelijke meerwaarde bieden voor het nationale kennislandschap en of het portfolio voldoende responsief en dynamisch is om in te spelen op veranderende wetenschappelijke en maatschappelijke uitdagingen.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Aanleiding.....	2
Samenstelling commissie	2
Beoordeling en richtinggevende vragen.....	2
Onderscheid SEP-evaluatie en portfolio-evaluatie.....	5
Documentatie	5
Kernbegrippen.....	5
Bezoek ter plaatse	7
Verklaring van onpartijdigheid en vertrouwelijkheid	8
Beoordelingsverslag.....	8
Bijlage 1: Achtergrond van de portfolio-evaluatie.....	9
Bijlage 2: CWTS rapport: Integratie van KNAW en NWO onderzoeksinstituten in universiteiten: Effecten op universitaire ranglijsten	16

Aanleiding

In de Wetenschapsvisie 2025 - keuzes voor de toekomst (2014) vraagt het kabinet om een periodieke, gezamenlijke evaluatie van het stelsel van onderzoeksinstituten dat bestaat uit de instituten van NWO en KNAW. Een dergelijke portfolio-evaluatie heeft nog niet eerder plaatsgevonden. NWO en KNAW hebben daarom in 2016, ter voorbereiding op de portfolio-evaluatie en in overleg met het ministerie van OCW, een beschrijvende notitie opgesteld, getiteld 'Portfolio-evaluatie van de NWO- en KNAW-instituten; nulmeting 2016'. In deze nulmeting, wordt een beeld geschetst van het huidige portfolio van instituten van KNAW en NWO en worden op hoofdlijnen de kaders geschetst van de portfolio-evaluatie zelf. In deze Terms of Reference worden deze kaders nader uitgewerkt.

Samenstelling commissie

Tot lid van de commissie zijn op persoonlijke titel benoemd:

Voorzitter

- Prof. dr. D. (Daan) Frenkel (hoogleraar theoretische chemie en research director Chemistry Department, University of Cambridge UK)

Leden

- Prof. dr. J.J. (Koos) Boomsma (hoogleraar ecologie en directeur Centre for Social Evolution, University of Copenhagen)
- Prof. dr. R.J. (Rob) Hamer (hoogleraar levensmiddelenchemie, Wageningen University & Research)
- Prof. dr. R.M. (Rianne) Letschert (hoogleraar victimologie en internationaal recht en rector magnificus Universiteit Maastricht)
- Prof. dr. G.J.M. (Gerard) Meijer (hoogleraar moleculaire natuurkunde en directeur Fritz-Haber-Institut der Max-Planck Gesellschaft)
- Prof. dr. R. (Roel) Nusse (hoogleraar ontwikkelingsbiologie, Stanford University)
- Prof. dr. C. (Caroline) Pauwels (hoogleraar communicatiewetenschappen en rector Vrije Universiteit Brussel)
- Em. prof. dr. J. (Jan) de Vries (emeritus hoogleraar Geschiedenis en Economie, University of California Berkeley)

Beoordeling en richtinggevende vragen

U wordt gevraagd om het institutenportfolio van NWO en KNAW, bestaande uit 24 instituten, in onderlinge samenhang en ten opzichte van het gehele kennislandschap en de wetenschappelijke, maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen daarbinnen te beoordelen en analyseren. Het uitgangspunt van de beoordeling wordt steeds gevormd door de missie en rollen van de instituten, zoals die door de beide koepelbesturen zijn vastgesteld en door de instituten zijn beschreven. De achtergrond van de (opdracht tot de) portfolio-evaluatie wordt beschreven in de bijlage bij deze Terms of Reference.

Hieronder worden de hoofdvraag, deelvragen en subvragen waarop een antwoord wordt gezocht, weergegeven. In het hoofdstuk 'Kernbegrippen' worden termen als meerwaarde en kennislandschap nader toegelicht.

Hoofdvragen:

- 1) In hoeverre bieden de instituten een duidelijke meerwaarde voor het nationale kennislandschap?
- 2) Is het institutenstelsel voldoende responsief en dynamisch om in te spelen op veranderende wetenschappelijke en maatschappelijke uitdagingen?

Toelichting bij de deelvragen:

De vragen onder deelvraag 1.1 worden gesteld per instituut en gaan over de rol en meerwaarde die dat instituut biedt in het Nederlandse kennislandschap en in het (inter)nationale onderzoeksdomein waarin het instituut opereert. Deze deelvraag gaat specifiek over de toegevoegde waarde van een instituut ten opzichte van andere kennisinstellingen en onderscheidt zich in die zin van de focus op kwaliteit van de SEP-evaluaties (zie ook het hoofdstuk 'Onderscheid SEP-evaluatie en portfolio-evaluatie'). Het gaat, met andere woorden, om de vraag of wat een instituut doet rechtvaardigt dat het een nationaal instituut is en of het instituut voldoende gebruik maakt van de unieke eigenschappen die het als nationaal instituut heeft. Daar waar recente SEP-evaluaties al (gedeeltelijk) antwoord geven op enkele van de subvragen, zal die informatie duidelijk worden weergegeven in de documentatie zodat overlap in de werkzaamheden wordt voorkomen. Deelvraag 1.2 heeft betrekking op de toegevoegde waarde van de instituten in het algemeen ten opzichte van andere instellingen in het Nederlandse kennislandschap.

Deelvraag 2.1 en deelvraag 2.2 gaan over het portfolio en de governance van instituten. De vragen onder deelvraag 2.1 hebben betrekking op de samenstelling en het dynamische en responsieve karakter van het portfolio. Onder deelvraag 2.2 zijn de vragen over de governance van de instituten geformuleerd.

Bij alle deelvragen en subvragen worden adviezen en aanbevelingen van de commissie op prijs gesteld.

Deelvragen:

- 1.1 Wat is de (inter)nationale functie en meerwaarde van de afzonderlijke instituten voor het nationale kennislandschap in het betreffende onderzoeksdomein?
- Geeft het instituut voldoende of de juiste invulling aan de (inter)nationale rol(len) waaruit de meerwaarde blijkt voor het Nederlandse kennislandschap, en, waar van toepassing, ook in het internationale kennislandschap?
 - In hoeverre is de impact van het instituut op de omgeving in de vorm van maatschappelijke bijdragen, valorisatie of andere vormen van kennisbenutting, gezien de rol, positie en eigenschappen van het instituut, voldoende groot?
 - In hoeverre is het instituut in staat om het voor de invulling van de rol vereiste talent aan te trekken en aan zich te binden?
 - In hoeverre blijkt het instituut in staat snel in te spelen op ontwikkelingen in de wetenschap op het relevante vakgebied en, waar relevant, op ontwikkelingen in de maatschappij en/of ontwikkelingen in internationale samenwerkingen en netwerken?
 - Zou het onderzoek in het instituut ook binnen een universiteit (of andere kennisinstelling) kunnen worden ondergebracht als onderdeel van de reguliere (eerste) geldstroom? Welke voor- en nadelen zou dat hebben?
- Indien van toepassing op het instituut:
- Voor instituten die als primaire rol het bieden of beheren van faciliteiten hebben: Hoe beoordeelt de commissie de meerwaarde van het instituut op dit punt?
 - Voor instituten met meerdere rollen: hoe beoordeelt de commissie de balans tussen de verschillende rollen?
 - Voor instituten die deelnemen aan een (inter)nationaal netwerk: leveren ze daaraan een voor Nederland belangrijke bijdrage?
 - Voor instituten die een (coördinerende) rol vervullen in internationaal verband, bijvoorbeeld als vertegenwoordiging van Nederland of als Nederlandse thuisbasis voor een internationale faciliteit of intergouvernementele onderzoeksorganisatie: wordt deze rol adequaat vervuld?

- 1.2 Wat is de (inter)nationale functie en meerwaarde van de instituten in het algemeen voor het nationale kennislandschap?
- Wat vindt de commissie van de visie van NWO en KNAW op de rol, meerwaarde en positie van nationale onderzoeksinstituten in het Nederlandse kennislandschap?
 - In hoeverre passen alle instituten in deze visie? Zijn er instituten die hun missie beter zouden kunnen vervullen in een andere governance?
 - Wat vindt de commissie van de visie van de universiteiten op de rol, meerwaarde en positie van de instituten? In hoeverre wordt de juiste balans bereikt tussen complementariteit enerzijds en samenwerking anderzijds?
 - In hoeverre is het portfolio van instituten, vanuit de universiteiten en overige kennisinstellingen bekeken, van voldoende toegevoegde waarde?
- 2.1 In hoeverre is het portfolio voldoende responsief en dynamisch om in te spelen op veranderende wetenschappelijke en maatschappelijke uitdagingen?
- In hoeverre is het portfolio goed afgestemd op de wetenschappelijke behoeften en uitdagingen voor de komende tien tot twintig jaar?
 - In hoeverre dekt het portfolio de doelstellingen en thema's van het wetenschapsbeleid in voldoende mate af? Zijn er vanuit dit perspectief thema's die van nationaal belang zijn die meer of minder aandacht behoeven vanuit de instituten of die tot wijzigingen in de institutenportfolio zouden moeten leiden? Welke rol kunnen instituutsvorming, samenwerkingsverbanden of andere organisatievormen daarin spelen?
- 2.2 In hoeverre is de governance van de instituten voldoende adequaat en slagvaardig ingericht om in te kunnen spelen op veranderende wetenschappelijke en maatschappelijke uitdagingen?
- Hebben KNAW en NWO voldoende instrumenten om instituten van onderzoeksrichting of strategie te laten veranderen en in hoeverre zijn deze instrumenten adequaat? Vervullen de besturen van NWO en KNAW een adequate rol bij het bewaken van de juiste balans tussen dynamiek en responsiviteit enerzijds en lange termijn programmering van instituten en continuïteit van de onderzoeksprogramma's anderzijds?
 - In hoeverre vormen de instituten gezamenlijk en/of per koepel (NWO of KNAW) een doelmatig georganiseerd geheel? Is er winst te behalen door intensievere samenwerking tussen de instituten van beide organisaties en hun ondersteunende organisaties?
 - Is de commissie van mening dat de huidige governance moet worden aangepast om de instituten beter tot hun recht te laten komen?

Additionalere vraag naar aanleiding van vragen uit de Tweede Kamer over de impact van instituten op universitaire rankings

In het algemeen overleg Wetenschapsbeleid van de toenmalige staatssecretaris van OCW met de Tweede Kamer op 20 april 2016 is door de staatssecretaris toegezegd bij de evaluatie van het institutenstelsel tevens het (mogelijke) effect op de internationale rankings van de Nederlandse universiteiten van het verplaatsen van instituten naar universiteiten te betrekken. Naar aanleiding van deze vraag heeft CWTS een eerste analyse van het mogelijke effect op rankings van de overgang van de instituten naar universiteiten gemaakt met als eerste conclusie dat het effect kwantitatief klein is.

Gezien de toezegging van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer wordt de commissie verzocht zich expliciet uit te spreken over de uitkomsten van deze CWTS-analyse en de vraag of de mogelijke effecten op universitaire rankings een reden is om de nationale instituten zo veel mogelijk naar een universiteit over te hevelen.

Onderscheid SEP-evaluatie en portfolio-evaluatie

Er is een verschil tussen de periodieke SEP-evaluaties van de instituten en de portfolio-evaluatie.

De evaluaties van de instituten worden uitgevoerd volgens het Standaard Evaluatie Protocol (SEP) ontwikkeld door KNAW, NWO en VSNU. Het SEP geeft richtlijnen voor het evalueren van onderzoek en van onderzoeksbeleid. Alle onderzoeksinstituten en onderzoeksgroepen bij universiteiten worden eens per zes jaar door een externe evaluatiecommissie beoordeeld op drie standaarden:

- Research quality
- Relevance to society
- Viability

In de vorige versie van het SEP (dat werd gebruikt tot 2015) was er nog een vierde standaard: productivity. Die standaard is in het huidige SEP losgelaten als gevolg van de (inter)nationale discussie over kwantiteit van wetenschappelijke output.

De portfolio-evaluatie richt zich op de (inter)nationale rol en meerwaarde van het institutenstelsel en de instituten in het gehele Nederlandse kennislandschap, terwijl de SEP-evaluatie gaat over de kwaliteit van een instituut. Het gaat bij de portfolio-evaluatie dus om andere aspecten van het instituut dan bij de SEP-evaluatie en bovendien om een evaluatie die de instituten in onderlinge samenhang beziet.

Documentatie

De benodigde documentatie, naast de reeds toegestuurde nulmeting uit 2016 met daarin beknopte beschrijvingen van de instituten in de vorm van fact sheets, is uiterlijk 1 juli 2018 beschikbaar.

De documenten bevatten ten minste de volgende informatie:

- a) Een visie van NWO en KNAW op de rol(len) en meerwaarde van nationale onderzoeksinstituten in algemene zin.
- b) Een beknopt informatiedocument per instituut bestaande uit een tekst waarin de rol van het instituut, de positionering in het kennislandschap en de meerwaarde van het instituut duidelijk wordt gemaakt, aangevuld met grafische weergaven van de positie van het instituut in het relevante kennislandschap.
- c) Algemene informatie over het portfolio als geheel, de governance van instituten en het institutenbeleid van NWO en KNAW, aangevuld met grafische weergaven van het gehele portfolio en (kwantitatieve) informatie over de instituten.
- d) Algemene informatie over het Nederlandse kennislandschap en het relevante wetenschapsbeleid.

Daarnaast worden de meeste recente SEP-evaluatierapporten (of, indien van toepassing, het rapport van de meest recente mid-term review), inclusief bestuurlijke reactie, online beschikbaar gesteld.

Kernbegrippen

In de nulmeting worden diverse kernbegrippen die een rol spelen in de portfolio-evaluatie toegelicht. Dit gebeurt vaak in de lopende tekst, verspreid over verschillende hoofdstukken en aan de hand van concrete voorbeelden. Voor de overzichtelijkheid zijn de kernbegrippen hieronder bij elkaar gezet. De uitwerking sluit zo veel mogelijk aan bij die in de nulmeting, maar hier en daar zijn de begrippen nader uitgewerkt of verder aangescherpt. Een inhoudelijke beschrijving van het Nederlandse kennislandschap en het relevante wetenschapsbeleid wordt opgenomen in de Algemene informatie over het portfolio.

A. Dynamisch en responsief

De mate waarin het portfolio dan wel de afzonderlijke instituten **veranderen** (in beweging zijn) **als antwoord op** (zich responsief gedragen als gevolg van) ontwikkelingen in de wetenschap, het wetenschapsbeleid, de maatschappij en/of het Nederlandse wetenschapssysteem.

Dynamiek in het portfolio

De mate waarin het portfolio door sturing van NWO en KNAW verandert doordat:

- instituten fundamentele wijzigingen in het aandachtsgebied/onderzoeksdomein doorvoeren;
- instituten fundamentele wijzigingen in hun rol doorvoeren;
- het portfolio anders/sterker wordt gepositioneerd of geprofileerd;
- instituten worden opgeheven, samengevoegd (met andere instituten dan wel met een ander type kennisinstellingen) of toegevoegd aan het portfolio.

Dynamiek binnen individuele instituten

De mate waarin, op initiatief van het instituut, er sprake is van verandering:

- van missie;
- van onderzoeklijnen;
- in de samenwerking en relaties met bedrijfsleven en maatschappij;
- in de samenwerking en relaties met andere instellingen in het nationale wetenschapssysteem;
- in de samenwerking en relaties met andere instellingen buiten Nederland;
- de (inter)nationale rol.

B. Governance

De wijze waarop instituten organisatorisch zijn ondergebracht/ingebod in het Nederlandse kennislandschap.

C. Instituut

Onder instituut wordt steeds verstaan: een instituut van NWO of KNAW.

D. Meerwaarde

Onder meerwaarde of toegevoegde waarde van een instituut wordt verstaan de meerwaarde die een instituut biedt ten opzichte van andere en ander type instellingen binnen het Nederlandse kennislandschap. Dit kan gaan om meerwaarde in verschillende aspecten.

E. Nederlands kennislandschap (ook wel: nationale bestel, wetenschapssysteem of kennisinfrastructuur)

Het geheel aan instellingen die deel uitmaken van de Nederlandse kennisinfrastructuur¹, namelijk:

- Universiteiten;
- Universitair medische centra;
- Hogescholen;
- Instituten van KNAW en NWO;
- Publieke kennisorganisaties (zie onder G).

F. Portfolio

Het geheel aan instituten van NWO en KNAW, de onderzoeksdomeinen die zij beslaan en de rollen die zij vervullen. NWO en KNAW opereren als aparte koepelorganisaties en voeren ieder een eigen institutenbeleid.

¹ <https://www.rathenau.nl/nl/page/structuur-van-de-nederlandse-kennisinfrastructuur>

G. Publieke kennisorganisaties

De publieke kennisorganisaties (PKO's) hebben gemeenschappelijk dat zij (deels) publiek gefinancierd zijn en dat zij wetenschappelijk onderzoek, gericht op een bepaald onderwerp, combineren met kennisintensieve dienstverlening. Er worden verschillende categorieën PKO's onderscheiden:

- Planbureaus en departementale kennisorganisaties (ook wel rijkskennisinstellingen genoemd);
- Beleidsuitvoerende kennisorganisaties;
- TO2-instellingen;
- Stichtingen;
- Kennisorganisaties met een opleidingsdoelstelling.

Adviesraden, zoals de WRR en de Gezondheidsraad, inspecties en rijksmusea vallen buiten deze groep omdat onderzoek een neventaak is van deze instellingen.²

H. Rol instituut

Overkoepelende term voor de primaire doelstellingen van een instituut, of de taken en functies die een instituut vervult, in het onderzoeksdomein waarin het instituut opereert (en waar de SEP-evaluatie over gaat). Een centrale vraag in de portfolio-evaluatie is in hoeverre de rol die een instituut vervult uniek is of complementair t.o.v. andere instellingen in het kennislandschap. Met andere woorden: wat is de toegevoegde waarde van de rol van het instituut?

I. Wetenschapsbeleid

Nationale en internationale beleidsmatige ontwikkelingen en activiteiten die de wetenschappelijke inhoud, doelstellingen, organisatorische inrichting en financiering van instellingen in het nationale wetenschapssysteem kunnen beïnvloeden, waaronder maar niet uitsluitend:

- Wetenschapsvisie 2025;
- Nationale wetenschapsagenda (NWA);
- Nationale roadmap voor nationale grootschalige onderzoeksfaciliteiten en de Europese versie via ESFRI (European Strategy Forum on Research Infrastructures);
- Topsectorenbeleid;
- Europese kaderprogramma voor onderzoek en innovatie, met name Horizon 2020;
- Nationale onderzoeks- en innovatieprogramma's van NWO;
- PPS-beleid (gericht op publiek-private samenwerking);
- Open science beleid: open access en research data management.

Bezoek ter plaatse

Het bezoek vindt plaats in twee delen. Het eerste bezoek vindt plaats op donderdag 4 en vrijdag 5 oktober 2018.³ Het tweede bezoek vindt plaats van maandag 5 t/m vrijdag 9 november 2018. Beide bezoeken vinden plaats in Amsterdam. Uw reis en verblijf worden verzorgd door de KNAW en NWO (tenzij u anders verzoekt). Het definitieve programma wordt uiterlijk 1 juli 2018 toegestuurd.

De onderdelen van het eerste bezoek zijn de volgende:

- Kennismaking en reflectie op de opdracht;
- Bespreking *Terms of Reference*;
- Bespreking *Algemene informatie over het portfolio*;

² Koens, L. et al (2016). *De publieke kennisorganisaties – Feiten en Cijfers 17*. Den Haag: Rathenau Instituut. Te raadplegen via: <https://www.rathenau.nl/nl/publicatie/feiten-cijfers-de-publieke-kennisorganisaties>

³ Koos Boomsma verblijft dit semester in Berlijn. Er is met hem afgesproken dat hij niet bij het eerste bezoek aanwezig zal zijn, maar wel via skype of teleconferentie deelneemt aan het eindberaad van de commissie aan het einde van het eerste bezoek.

- Bespreking *Visie NWO en KNAW*;
- Gesprek met (delegaties van) van de RvB NWO en het Bestuur KNAW;
- Gesprek met een afvaardiging van de rectoren van de Nederlandse universiteiten;
- Gesprek met een afvaardiging van de TO2 instituten;
- Voorbereiding volgende bezoek en inventarisatie vragen en benodigde aanvullende informatie.

Het tweede bezoek bestaat uit de volgende onderdelen:

- Gesprekken met de instituutdirecteuren (30 minuten per instituut) en ruimte voor reflectie op die gesprekken;
- Discussiemomenten per deelvraag;
- Gesprek met het Bestuur KNAW en de RvB NWO;
- Besprekingen t.b.v. het formuleren van conclusies en het schrijven van het draft rapport per deelvraag;
- Mondelinge rapportage aan het Bestuur KNAW en de RvB NWO.

Verklaring van onpartijdigheid en vertrouwelijkheid

Voordat u met uw beoordelingswerk gaat beginnen, wordt u gevraagd een verklaring van onpartijdigheid te ondertekenen. In deze verklaring verklaart u dat u geen directe relatie of verbinding hebt met één van de instituten in het portfolio. Een exemplaar van deze verklaring en de Code of Conduct is reeds toegestuurd met de benoemingsbrief. In de eveneens meegestuurde gedragscode wordt toegelicht wat wordt verstaan onder een directe relatie of verbinding.

Wij vragen u daarnaast om geheimhouding in acht te nemen ten aanzien van alle informatie die u in het kader van de portfolio-evaluatie bekend wordt, voor zover het niet om publiek toegankelijke stukken gaat, en waarvan het karakter als vertrouwelijk is aan te merken.

Beoordelingsverslag

We vragen u uw bevindingen weer te geven in een beoordelingsrapport dat is opgesteld in overeenstemming met deze Terms of Reference. We verzoeken u het rapport uiterlijk 10 januari 2019 toe te sturen. Het Bestuur van de KNAW en de Raad van Bestuur van NWO controleren het rapport op feitelijke onjuistheden en informeren de commissie binnen drie weken hierover. De commissie stuurt haar definitieve beoordelingsrapport uiterlijk half februari 2019 aan beide besturen.

Bijlage 1: Achtergrond van de portfolio-evaluatie

De aanloop naar en achtergrond van deze portfolio-evaluatie laat zich weergeven aan de hand van citaten en fragmenten uit diverse beleids- en evaluatierapporten die in de afgelopen jaren zijn verschenen. De uiteindelijke opdracht tot deze evaluatie is gegeven middels de Wetenschapsvisie 2025.

NWO Evaluatie Nieuwe dynamiek, passende governance (mei 2013)

Te raadplegen via: <https://www.nwo.nl/documents/nwo/nwo---evaluatie-mei-2013>

5.4 NWO als uitvoerder van onderzoek

NWO financiert onderzoek en voert ook zelf onderzoek uit binnen de acht onderzoeksinstituten. De plaatsing van de instituten bij NWO en de verdeling van de instituten tussen NWO en de KNAW is geschied op historische gronden en is bij herhaling onderwerp van discussie. Een belangrijk kenmerk van het merendeel van de NWO-instituten is dat zij, naast het uitvoeren van onderzoek, verantwoordelijk zijn voor grote onderzoeksfaciliteiten en/of unieke collecties. Een nationaal instituut werd daarvoor als een betere omgeving beschouwd dan een lokale universiteit. Bovendien zijn grote onderzoeksfaciliteiten kostbaar en individuele universiteiten kunnen zich dergelijke nationale faciliteiten of collecties financieel niet veroorloven. Grote infrastructuren vragen ook om beleidsontwikkeling voor de lange termijn. Een nationaal instituut faciliteert ook de toegankelijkheid voor de hele onderzoeksgemeenschap. Om deze redenen werd NWO gezien als een betere omgeving voor de onderzoeksinstituten dan bijvoorbeeld een universiteit.

De onderzoeksinstituten hebben zowel nationaal als internationaal een goede naam en de kwaliteit van het onderzoek wordt als 'excellent' beoordeeld. Internationaal gezien fungeren zij als een toegang tot grote internationale faciliteiten en zijn zij gesprekspartners in internationale bijeenkomsten over grote onderzoeksfaciliteiten.

Ondanks de kwaliteit van het onderzoek wordt de plaatsing van de instituten bij NWO vaak ter discussie gesteld. Sommige stakeholders zijn van mening dat de combinatie van het toekennen van subsidies en het uitvoeren van onderzoek principieel verkeerd is. Hoewel er geen twijfel bestaat aan de integriteit van NWO, kan deze combinatie gemakkelijk de indruk van belangenverstrengeling wekken. Internationaal gezien is het ook een uitzonderlijke situatie. Vergelijkbare subsidiegevers in Europa, zoals SNSF (Zwitserland), DFG (Duitsland), FWF (Oostenrijk), ERC (Europa) kennen uitsluitend subsidies toe.

De Strategische Agenda van OCW Kwaliteit in Verscheidenheid stelt dat de instituten van NWO een actieve rol dienen te spelen in het proces van profilering van het wetenschappelijke landschap. Ze moeten strategische allianties vormen met die onderzoeksuniversiteiten waarvan het profiel overeenkomt met de nationale missie van deze instituten. De huisvesting van de instituten op campussen van universiteiten kan zo bijdragen aan de clustering en profilering van het onderzoek. Tegelijkertijd wordt van de onderzoeksuniversiteiten verwacht dat de samenwerking en het vormen van allianties met de instituten een vaste plaats op hun profileringsagenda krijgen. Daarom kunnen recente besluiten om instituten naar universiteitscampussen te verhuizen (bijvoorbeeld de recente beslissing om FOM-Rijnhuizen naar de campus van de Technische Universiteit Eindhoven te verhuizen) het bovengenoemde beleid versterken. Als dit proces van profilering in de toekomst tot een dusdanige verstrengeling van onderzoeksprogrammering leidt dat samenwerking met de 'moederuniversiteit' voor de hand ligt, dan zou moeten worden besloten om de instituten bij die universiteit onder te brengen. Zo kan een einde gemaakt worden aan de bij herhaling terugkerende discussie die niet op deze manier door kan gaan. De huidige positie van NWO als zowel subsidieverlenende organisatie als uitvoerder van onderzoek wijkt af van wat internationaal geaccepteerd is. Hoewel OCW NWO als een intermediaire organisatie beschouwt

voor budgetallocatie aan de instituten, kreeg de Commissie toch de indruk dat NWO zich bezighoudt met het personeelsbeleid, de onderzoeksevaluaties initieert, etc. binnen de instituten.

Kabinetsreactie op NWO Evaluatie (november 2013)

Te raadplegen via:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/11/14/kabinetsreactie-nwo-evaluatie-nieuwe-dynamiek-passende-governance>

2.2 De instituten

De evaluatiecommissie geeft aan dat de huidige positie van NWO van zowel subsidieverlener als uitvoerder van onderzoek afwijkt van wat internationaal geaccepteerd is. De schijn van belangenverstrengeling kan snel ontstaan. De commissie adviseert daarom de instituten geleidelijk aan onder te brengen bij universiteiten met een passend profiel.

Alles overwegende, ben ik niet voornemens de instituten nu over te hevelen naar universiteiten. De nadelen die de commissie noemt zijn goed te ondervangen; aan een overheveling naar universiteiten zouden juist weer andere nadelen kleven. Ook de organisaties (VSNU, KNAW en VNO-NCW) die op de evaluatie hebben gereageerd zijn, op goede gronden, van mening dat de instituten nu niet moeten worden overgeheveld. Het goed functioneren van de instituten is daarbij voor mij een belangrijk argument.

Zoals ook de KNAW constateert, functioneren de NWO-instituten van zeer goed tot excellent. Zij is van mening dat alleen als redelijkerwijs een nog beter functioneren kan worden aangetoond, tot herschikking van organisatorische posities moet worden overgegaan. Het beheer van instituten zou in theorie kunnen botsen met het uitzetten van subsidiegelden. In de praktijk is hiervan echter geen sprake. NWO heeft in haar reactie op het rapport aangegeven de positionering van de instituten te gaan verhelderen, evenals de wijze waarop zij in haar rol als financier garant staat voor een gelijk speelveld.

Door verantwoordelijkheden transparant en gescheiden te regelen, wordt belangenverstrengeling voorkomen. VNO-NCW constateert in haar reactie dat het elders positioneren van de instituten hoge transitiekosten met zich zal meebrengen terwijl de opbrengsten van een dergelijke operatie vooraf niet per definitie helder zijn. De VSNU geeft aan dat een dergelijke operatie het gevaar in zich herbergt dat faciliteiten en infrastructures met een nationale betekenis voor andere universiteiten lastiger toegankelijk worden. De meerwaarde van de instituten van NWO moet hoe dan ook voor het gehele wetenschapssysteem gewaarborgd blijven.

Er is een goede samenwerking tussen de NWO-instituten en universiteiten. Ook vanuit dat oogpunt bezien, is een overheveling dus niet nodig. Instituten zijn door hun aard een platform voor verschillende universiteiten. Ook campusvorming stimuleert de wisselwerking. De positionering van DIFFER op de campus van Technische Universiteit Eindhoven, die ook door de commissie zelf wordt aangehaald, is daarvan een goed voorbeeld. Het overhevelen van de instituten naar universiteiten acht ik daarom nu niet opportuun.

Evaluatie van de KNAW 2014 (maart 2014)

Te raadplegen via: <https://www.knaw.nl/nl/actueel/nieuws/kabinetsstandpunt-evaluatie-knaw-gepubliceerd>

4.2 Oordeel van de evaluatiecommissie over de KNAW als institutenorganisatie

Het feit dat de KNAW een heterogene groep instituten herbergt, heeft historische gronden, maar is op zich geen vanzelfsprekendheid. Het institutenbeleid van de Akademie is primair gericht op verdere verbetering van de kwaliteit van het onderzoek van de instituten en op een sterk

centraal – top down – aangestuurde herstructurering. Doel van dit gecentraliseerde beleid is om de instituten de komende jaren op een hoger plan te brengen. Met het oog hierop heeft de KNAW een ambitieus vernieuwingsprogramma's voor de geesteswetenschappelijke instituten ontwikkeld. De evaluatiecommissie begrijpt de redenen om voor de geesteswetenschappen een vernieuwingsprogramma te ontwikkelen met als doel de kwaliteit, vitaliteit en (internationale) zichtbaarheid van deze instituten te vergroten. Het is belangrijk de instituten in de voorhoede van hun wetenschappelijke discipline te houden of te brengen, zeker gezien het feit dat zij relatief klein zijn en in veel gevallen geen onderdeel uitmaken van een grote organisatie of niet geaffilieerd zijn met universiteiten. De evaluatiecommissie meent dat de sterke focus op kwaliteit van de instituten een goede zaak is. Zij vraagt zich echter wel af of dit door middel van een zo sterk top down-beleid plaats dient te vinden. Een florerend instituut moet ook ingebed zijn in een bredere (wetenschappelijke) omgeving die de wetenschappers van het instituut inspireert en uitdaagt en waarborgt dat men de wetenschappelijke en maatschappelijke positie niet uit het oog verliest.

De commissie waardeert ook andere elementen van de strategie voor de instituten, zoals de focus op afstemming en synergie met universiteiten, de ondersteuning van valorisatie en de expliciete aandacht voor het beheer van de collecties en onderzoeksinfrastructuur. Verder is de commissie van mening dat de 'institutenruil' een verstandige zet is geweest; de portefeuille van de Akademie is hierdoor coherenter geworden en het maakt synergie met aanverwante instituten mogelijk. De evaluatiecommissie meent dat de KNAW dit beleid moet voortzetten om daarnaast te verkennen of er KNAW-instituten zijn bij andere organisaties ondergebracht kunnen worden. Voorwaarde hiervoor is wel dat de autonomie en visie ten aanzien van hun wetenschappelijke en maatschappelijke missie worden gerespecteerd en ondersteund.

De commissie constateert dat de kwaliteit van het onderzoek aan de instituten doorgaans zeer goed tot excellent is (volgens de meest recente evaluatierapporten). Gezien de exclusieve focus van de KNAW-instituten op onderzoek mag dat ook verwacht worden. De KNAW-instituten zouden zichzelf niet moeten vergelijken met universitaire groepen in het algemeen, omdat die ook een flinke onderwijslast kennen. Voor wat betreft de wetenschappelijke kwaliteit kunnen de instituten zich beter vergelijken met soortgelijke organisaties elders. De commissie adviseert dat elk instituut een aantal (buitenlandse) instituten aanwijst waarmee het zich vergelijkt, niet alleen wat de kwaliteit van het onderzoek betreft, maar ook qua doelmatigheid en indien van toepassing – ook op het terrein van collectiebeheer en onderzoeksinfrastructuur. Enkele instituten maken al gebruik van buitenlandse benchmark-instituten.

De evaluatiecommissie is van mening dat de KNAW-instituten hun contacten en samenwerking met relevante faculteiten binnen de Nederlandse universiteiten verder moeten versterken. De instituten op het terrein van de life sciences hebben sterke banden met universitaire groepen, dit is echter veel minder het geval voor de geesteswetenschappelijke instituten. Onderstaande tabel toont aan dat de geesteswetenschappelijke instituten minder formele banden (affiliaties) hebben met universiteiten. De commissie adviseert deze instituten ten eerste om structurele formele samenwerkingsverbanden aan te gaan met relevante universitaire groepen. Dit moet absolute prioriteit krijgen. Het spreekt daarbij vanzelf dat de clustering van instituten in een KNAW-Centrum voor de geesteswetenschappen in Amsterdam niet ten koste mag gaan van de doelstelling om de instituten nauwer te binden aan universiteiten.

(...)

Aan de sterke centrale aansturing van de instituten kleven naar de mening van de evaluatiecommissie zeker ook nadelen. Zo besteden het bestuur en de directie (d.w.z. de twee directeuren) een groot deel van hun tijd aan de instituten. De evaluatiecommissie vraagt zich af of deze sterke betrokkenheid bij de instituten niet ten koste gaat van de aandacht van zowel het

bestuur als de directie op de in de ogen van de commissie primaire functies van de KNAW, namelijk de forum- en de adviesfunctie.

(...)

De commissie is van mening dat de KNAW voor haar toekomst een duidelijk omschreven visie op de meerwaarde van de instituten nodig heeft. De commissie stelt vast dat een meer fundamentele visie op de taak en positie van de KNAW-instituten in het bredere wetenschappelijk landschap momenteel ontbreekt. Het lijkt erop dat de huidige constellatie van de instituten vooral historische gronden heeft. De rationale voor het hebben van instituten is volgens de KNAW dat de instituten toonaangevend zijn in hun (unieke) vakgebied en dat universiteiten hen geen onderdak hebben kunnen bieden. De commissie acht dit argument niet voldoende. Excellentie beperkt zich niet tot KNAW-instituten; er zijn ook excellente universitaire onderzoeksinstituten. De commissie acht het dan ook noodzakelijk dat de KNAW een beter onderbouwde visie ontwikkelt over de toegevoegde waarde van KNAW instituten in een bredere context. De commissie ziet verschillende mogelijke rationales die het uitgangspunt van een dergelijke visie zouden kunnen zijn:

- Het beheren van een uniek onderzoeksinstituut of unieke collectie die voor de hele (nationale) wetenschappelijke gemeenschap van toegevoegde waarde is. In veel gevallen fungeert een dergelijk instituut tevens als nationaal contactpunt voor internationale samenwerking.
- Een instituut met een publieke taak dat een breder publiek (dus niet uitsluitend de wetenschappelijke gemeenschap) diensten verleent die niet verzorgd kunnen worden door een universiteit of een andere organisatie.
- Een gemeenschappelijke interuniversitaire functie: een instituut dat onderzoeksgroepen van verschillende universiteiten in een unieke context samenbrengt en coördineert.
- Een instituut dat nieuwe aandachtsgebieden stimuleert die nog niet door universiteiten zijn opgepakt en nationale coördinatie vereisen. Hierbij zou het telkens om tijdelijk initiatieven moeten gaan.

De commissie is – evenals de vorige evaluatiecommissie – van mening dat er een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen de uiteenlopende missies van de instituten. De hierboven genoemde rationales kunnen daarbij als leidraad dienen.

(...)

Kabinetsreactie op Evaluatie van de KNAW (september 2014)

Te raadplegen via: <https://www.knaw.nl/nl/actueel/nieuws/kabinetsstandpunt-evaluatie-knaw-gepubliceerd>

4 Instituten

De commissie adviseert voor de korte termijn instituten op grotere afstand van de Akademie te plaatsen en meer autonomie te geven. Voorts adviseert zij zorg te dragen voor heldere missies voor alle instituten op basis waarvan in de toekomst mede het bestaansrecht van de instituten kan worden gedefinieerd. Verder zouden de instituten een vergelijkbaar (buitenlands) instituut moeten aanwijzen, waarmee zij zich kunnen en willen vergelijken op het gebied van onderzoekskwaliteit, doelmatigheid, collectiebeheer en onderzoekinfrastructuur. Daarnaast is de commissie van mening dat met name de geesteswetenschappelijke instituten zouden moeten streven naar sterkere formele banden met universiteiten en relevante universitaire groepen.

Reactie

De KNAW is, in afstemming met OCW, bezig in overleg met de geesteswetenschappelijke instituten te komen tot een stimuleringsprogramma. Kernpunten van dit

vernieuwingprogramma zijn: verjonging van de wetenschappelijke staf, aantrekken van talent, investeren in geavanceerde informatietechnologische infrastructuur, intensivering van samenwerking met universiteiten én huisvesting van de betrokken instituten op één locatie in Amsterdam. Ik verwacht dat de clustering van deze instituten tot één groot Humanities Center in Amsterdam een grote aantrekkingskracht op wetenschappelijk talent zal hebben, zowel nationaal als internationaal.

De KNAW-instituten functioneren goed en hun wetenschappelijke kwaliteit is onomstreden. Dat bevestigen ook NWO en VSNU in hun reacties op de evaluatie. Ik zie daarom geen onmiddellijke noodzaak om op korte termijn instituten op grotere afstand van de KNAW te plaatsen. Wel ben ik met de evaluatiecommissie van mening dat instituten over een heldere missie moeten beschikken en dat regelmatig moet worden bezien in hoeverre hun bestaansrecht nog gerechtvaardigd is en of het wenselijk is dat (onderdelen) van instituten elders worden ondergebracht. Wijzigingen in de bestuurlijke inbedding van instituten vragen een integrale afweging op stelselniveau. Daarom zullen de minister en ik in de Toekomstvisie wetenschapsbeleid, die later dit jaar verschijnt, op de ontwikkeling en de toekomst van de instituten van zowel KNAW als NWO terugkomen. We zullen de ontwikkeling van de instituten van NWO en KNAW, mede op basis van de uitkomsten van de NWO-evaluatie uit 2013, in samenhang bezien.

Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) Wetenschappelijk Onderzoek (mei 2014)

Te raadplegen via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/05/01/ibo-wetenschappelijk-onderzoek>

4.2.4 Sterke instituten

De instituten die onder NWO en KNAW zijn ondergebracht, worden op grond van de periodieke evaluaties als excellent beschreven. In de voor het IBO gevoerde gesprekken en interviews werd dit beeld breed bevestigd. Het nationale karakter van de instituten (waardoor ook een meer nationale afweging gemaakt kan worden over behoud of omvorming van bepaalde onderzoeksgebieden), de nationale collecties en de samenwerking tussen de instituten en universiteiten worden hierbij als positieve aspecten genoemd.¹⁶ Universiteiten geven aan dat instituten een toegevoegde waarde hebben als beheerder van nationale collecties of infrastructuur of dat zij in opkomende wetenschapsgebieden een vliegwiel functie vervullen. Ook de NWO evaluatiecommissie concludeert dat de onderzoeksinstituten zowel nationaal als internationaal een goede naam hebben en dat de kwaliteit van onderzoek als excellent wordt beoordeeld (NWO evaluatiecommissie, 2013). Over de KNAW loopt nog een evaluatie. In de voorgaande evaluatie uit 2008 werd ook geconstateerd dat de instituten over het algemeen goed functioneren (evaluatiecommissie KNAW, 2008). Een kanttekening is dat de ratio achter de oprichting en inrichting van instituten nauwelijks is te achterhalen. Paragraaf 4.3.3. gaat hier verder op in.

4.3.3 Strategische samenwerking en keuzes nodig

In het licht van toenemende internationale concurrentie is het volgens vele geïnterviewden nodig scherpere keuzes te maken en slimme verbindingen te leggen. Dit draagt bij aan zichtbaarheid en herkenbaarheid, zodat Nederland mee kan blijven doen in de voorhoede van de wetenschap. Daarnaast is op het terrein van samenwerking veel te winnen door gericht en strategischer in te zetten op het indienen van voorstellen en het alloceren van grote infra- en data-investeringen. Een belangrijk aspect voor het kunnen aantrekken en behouden van talent is de aanwezigheid van een goede infra- en datastructuur en het bekleden van de voorhoedepositie op een aantal vakgebieden. In de werkbezoeken, expertmeetings en gesprekken werd dit aspect herhaaldelijk genoemd. Voor een deel is dit afhankelijk van de omvang van onderzoeksmiddelen en de wijze waarop deze worden verdeeld. Voor een ander deel is dit te bevorderen door – in onderlinge afstemming – bewuste keuzes te maken en door het strategisch inzetten op toekenning en besteding van middelen. Zwaartepuntvorming binnen

universiteiten, sectorafspraken, onderzoeksscholen binnen vakgebieden en prestatieafspraken kunnen hieraan bijdragen. Dit betekent strategisch kiezen, in combinatie met slim verbinden en samenwerken. Het is belangrijk om hierbij de kennis in disciplines die niet tot de strategische zwaartepunten behoren, wel op een minimaal basisniveau te houden. Reden hiervoor is dat op die manier de expertise vanuit het buitenland op deze vakgebieden kan worden geabsorbeerd (WRR, 2013).

Als risico van een sterke specialisatie op een beperkt aantal thema's wordt in veel gesprekken en werkbezoeken gewezen op het verkeerd kiezen: de toekomstige thema's zijn moeilijk in één keer van bovenaf te bepalen en specialisatie kan dan ook beter geleidelijk van onderaf ontstaan. Door bewuster vooraf tussen onderzoeksinstellingen af te stemmen welke mix van onderzoeksvoorstellen en voorstellen voor grote infra- en data-investeringen Nederland indient, kan meer gestuurd worden op bepaalde zwaartepunten of kunnen deze gekoppeld worden aan specifieke doelstellingen. Het slim specialiseren en strategisch samenwerken vraagt om een goede regierol van de overheid.

4.3.4 Beperkte rationaliteit en transparantie

Een opvallende bevinding binnen het IBO is dat de rationaliteit in het stelsel vaak impliciet is of op historische gronden is gebaseerd. Hierbij kwamen twee onderdelen van het stelsel herhaaldelijk naar voren: de inrichting van het institutenstelsel en de verdeling van de vaste voet in de onderzoeksbekostiging van universiteiten.

Inrichting institutenstelsel

Een kanttekening bij de huidige vormgeving van het institutenstelsel is dat de oprichting en ophanging van de instituten onder KNAW en NWO historisch is bepaald, zonder dat de ratio erachter nog kan worden verklaard. Daarnaast werd tijdens de werkbezoeken regelmatig gesteld dat de dubbele rol die NWO heeft – als verdeler van middelen in competitie en als institutenbeheerder - niet altijd goed uit te leggen is en de indruk van belangenverstrengeling kan wekken. In de evaluatie is overigens niet gebleken dat hiervan sprake is. De evaluatiecommissie stelt wel dat de governancestructuur van NWO in toenemende mate een onoverzichtelijke lappendeken is geworden, waardoor de allocatie van verantwoordelijkheden minder goed zichtbaar is en besluitvaardigheid en flexibiliteit worden belemmerd (NWO Evaluatiecommissie, 2013). Dit roept de vraag op of de huidige indeling en onderbrenging van de KNAW- en NWO-instituten moet worden herzien.

Behalve een onduidelijke rationaliteit van het institutenstelsel blijkt ook dat het stelsel weinig dynamisch is. Er ontstaan geen nieuwe instituten in de plaats van instituten die het stelsel verlaten. De dynamiek vindt wel plaats binnen de instituten doordat zij hun inhoudelijke aandachtsgebieden in de tijd verleggen. Tevens vindt binnen de KNAW een clustering van instituten plaats. Doordat de besturing van het institutenstelsel bij zowel NWO als de KNAW is belegd, wordt de kans gemist hierin meer integrale afwegingen te maken. Beleidsvariant 3 (paragraaf 5.4) gaat hier verder op in.

(...)

5.4.3 Een dynamisch institutenstelsel

De instituten van NWO en KNAW hebben een belangrijke (landelijke) functie in het wetenschapsstelsel. Ze beheren grote faciliteiten, unieke collecties en dienen soms als thuisbasis voor de Nederlandse wetenschap bij de samenwerking in internationale organisaties. Daarnaast kunnen instituten een belangrijke rol vervullen bij zowel het aanjagen van een opkomend wetenschapsgebied (vliegwielfunctie) als bij het bieden van continuïteit voor lange termijn onderzoek. In een gezond institutenstelsel is het belangrijk te zorgen voor zowel voldoende stabiliteit als voor voldoende dynamiek.

In de analyse komt naar voren dat er op dit moment beperkt ruimte is voor “nieuwkomers”, omdat middelen voor instituten meerjarig vastliggen. Door de instituten van NWO en KNAW periodiek integraal en in onderlinge samenhang te evalueren kan worden gezorgd voor meer dynamiek en voor mogelijkheden voor nieuwkomers. De integrale evaluatie van het institutenstelsel vindt plaats in aanvulling op de evaluaties van de KNAW en NWO. Gestreefd wordt naar een excellent en wendbaar stelsel, dat aansluit bij de nationale wetenschapsprioriteiten. Daarbij is het belangrijk dat instituten excellent zijn en een specifieke nationale functie vervullen die complementair is aan universiteiten. Uitkomst van de evaluatie kan zijn dat een deel van de middelen voor instituten moet worden aangewend voor (verplichte) vernieuwing, dat nieuwe instituten moeten worden opgericht of dat er voor bestaande instituten geen logische plek meer is binnen het institutenstelsel. Deze instituten worden opgeheven, kunnen opgaan in een ander instituut of onderdak zoeken bij een universiteit.

Op dit moment zijn KNAW en NWO als beheerders ieder verantwoordelijk voor een deel van het institutenstelsel. Dit is historisch gegroeid. Bij een ‘greenfield’ benadering zou het logischer zijn geweest de instituten onder één beheerder te laten vallen en de dubbele rol van NWO (als verdeler van tweede geldstroommiddelen en als beheerder van de onderzoeksinstituten) te voorkomen²³. Een dergelijke hervorming zal naar verwachting echter belangrijke reorganisatiekosten met zich meebrengen. Belangrijk is dat de verdeling van het institutenbeheer onder NWO en KNAW een integrale en krachtige aansturing niet in de weg staat. Mocht uit de periodieke evaluatie blijken dat de huidige inrichting een belemmering vormt om de doelstellingen te realiseren, kan overwogen worden over te gaan naar één institutenbeheerder. Kosten en baten van deze reorganisatie moeten dan eerst verder in kaart worden gebracht en in deze afweging worden betrokken.

Wetenschapsvisie 2025 (november 2014)

Te raadplegen via:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/11/25/wetenschapsvisie-2025-keuzes-voor-de-toekomst>

1.2.5 Een meer responsief en dynamisch institutenstelsel

De NWO- en KNAW-instituten vormen een erkend excellent onderdeel van het Nederlandse wetenschappelijke landschap, complementair aan de universiteiten. Met deze organisaties streven wij naar een responsief en dynamisch institutenstelsel, waarin instituten niet alleen excellent zijn, maar ook een specifieke functie vervullen binnen de Nationale Wetenschapsagenda.

De instituten zullen hun strategische programma’s, waar relevant, richten op de wetenschapsagenda en hieraan een bijdrage leveren.

De instituten zullen periodiek worden geëvalueerd op hun internationale kwaliteit, hun nationale functie en hun meerwaarde. Het gaat hierbij dus niet alleen om een evaluatie van de afzonderlijke instituten, maar ook om een evaluatie die de instituten in onderlinge samenhang beziet. Wij zullen daar om NWO en KNAW vragen zo’n brede evaluatie periodiek, bijvoorbeeld eens in de vier jaar, uit te voeren. De resultaten van deze evaluatie kunnen inhouden dat nieuwe instituten worden opgericht, dat bestaande instituten hun missie aanpassen, dan wel dat voor bestaande instituten de conclusie getrokken wordt dat zij geen toekomst hebben als onafhankelijk, nationaal instituut. Opgaan binnen een ander instituut, een universitaire structuur, of zelfs opheffing zijn dan opties. Bij de toekenning van middelen aan instituten zullen de besturen van NWO en KNAW rekening houden met de uitkomsten van de genoemde evaluaties en de relatie met de Nationale Wetenschapsagenda.

Bijlage 2: CWTS rapport: Integratie van KNAW en NWO onderzoeksinstituten in universiteiten: Effecten op universitaire ranglijsten

6 juni 2016

Report for

Drs. E. v.d. Linde (KNAW)

Tel. +3120 5510770

E-mail erik.van.de.linde@knaw.nl

Project team

Dr. L. Waltman

Drs. M. Visser

Prof. dr. P. F. Wouters

CWTS B.V.

P.O. Box 905

2300 AX Leiden, The Netherlands

Tel. +31 71 527 3909

Fax +31 71 527 3911

E-mail info@cwts.nl

1. Introductie

De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) heeft het Centrum voor Wetenschaps- en Technologiestedies (CWTS) van Universiteit Leiden verzocht om een analyse uit te voeren van de te verwachten effecten op universitaire ranglijsten van een eventuele integratie van de KNAW en NWO onderzoeksinstituten in de Nederlandse universiteiten. In dit rapport presenteren we onze analyse. Het gaat om een verkennende analyse die de te verwachten effecten op hoofdlijnen schetst. Een meer diepgaande analyse, waarin bijvoorbeeld specifiek naar individuele KNAW en NWO instituten en individuele universiteiten wordt gekeken, kan eventueel op een later moment worden uitgevoerd.

In hoofdstuk 2 van dit rapport bespreken we de drie universitaire ranglijsten die we in onze analyse in beschouwing nemen: de Shanghai Ranking, de THE Ranking en de Leiden Ranking. In hoofdstuk 3 presenteren we publicatiestatistieken van de KNAW en NWO instituten en van de Nederlandse universiteiten. Vervolgens analyseren we op basis van deze statistieken de te verwachten effecten op universitaire ranglijsten van een eventuele integratie van de KNAW en NWO instituten in de Nederlandse universiteiten. In hoofdstuk 4 presenteren we de conclusies van onze analyse.

2. Universitaire ranglijsten

Er is een groot aantal universitaire ranglijsten. In dit rapport richten we ons op de twee meest toonaangevende en invloedrijke ranglijsten: de Academic Ranking of World Universities (ARWU; www.shanghairanking.com/), ook bekend als de Shanghai Ranking, en de Times Higher Education World University Rankings (www.timeshighereducation.com/world-university-rankings), die we simpelweg als de THE Ranking zullen aanduiden. Daarnaast beschouwen we de CWTS Leiden Ranking (www.leidenranking.com), een ranglijst die door CWTS wordt geproduceerd en die met name in Europa veel aandacht krijgt. Voor ieder van de ranglijsten geldt dat de methodologie op de website van de ranglijst wordt uitgelegd. In het geval van de Shanghai Ranking en de THE Ranking wordt de methodologie alleen op hoofdlijnen uitgelegd. Veel methodologische details zijn niet volledig gedocumenteerd. In dit rapport baseren we ons op de vrij beschikbare methodologische informatie over deze ranglijsten.

Een belangrijk onderscheid dat gemaakt moet worden is tussen ranglijsten die corrigeren voor de omvang van een universiteit en ranglijsten die hier juist niet voor corrigeren. Ranglijsten met een correctie voor de omvang van een universiteit zijn erop gericht om iets te zeggen over de prestaties van een universiteit relatief ten opzichte van de omvang van de universiteit. Omvang kan daarbij worden gedefinieerd op basis van bijvoorbeeld het aantal onderzoekers van een universiteit, het aantal studenten of het aantal wetenschappelijke publicaties. Bij toepassing van een correctie voor de omvang van een universiteit, kan een kleinere universiteit het beter doen dan een grotere wanneer de kleinere universiteit, rekening houdende met haar beperkte omvang, relatief gezien beter presteert dan de grotere universiteit. Ranglijsten zonder een correctie voor de omvang van een universiteit zijn erop gericht om iets te zeggen over de totale prestatie van een universiteit, bijvoorbeeld de totale wetenschappelijke bijdrage die een universiteit levert. In dit soort ranglijsten gaan universiteiten er altijd op vooruit wanneer ze in omvang toenemen. Wanneer een universiteit wordt uitgebreid doordat een instituut dat voorheen niet tot de universiteit behoorde in de universiteit wordt opgenomen, gaat de universiteit er dus altijd op vooruit. In ranglijsten die corrigeren voor de omvang van een universiteit is dit niet het geval.

De Shanghai Ranking en de THE Ranking hebben een relatief complexe methodologie waarin geen duidelijke keuze wordt gemaakt voor het wel of niet corrigeren voor de omvang van een universiteit. Deels wordt er in de methodologie van deze ranglijsten voor de omvang van een universiteit gecorrigeerd en deels wordt dit juist niet gedaan. In de methodologie van de Shanghai Ranking is het idee om geen correctie voor de omvang van een universiteit uit te voeren echter sterker aanwezig dan het idee om een dergelijke correctie wel uit te voeren. In het algemeen kan daarom worden verwacht dat universiteiten er in de Shanghai Ranking op vooruit gaan wanneer ze in omvang toenemen. Gezien de complexiteit van de methodologie van

de THE Ranking, is het voor deze ranglijst lastig om op voorhand aan te geven of een toename van de omvang van een universiteit een positief of een negatief effect zal hebben op de positie van de universiteit in de ranglijst. Dit is afhankelijk van de precieze wijze waarop verschillende elementen in de methodologie van de THE Ranking op elkaar inwerken.

In de Leiden Ranking worden verschillende ranglijsten aangeboden, waarbij sommige ranglijsten wel en andere niet corrigeren voor de omvang van een universiteit. In de ranglijsten die niet corrigeren voor de omvang van een universiteit zal een universiteit er altijd op vooruit gaan wanneer ze in omvang toeneemt. In de ranglijsten die wel corrigeren voor de omvang van een universiteit is dit niet het geval.

3. Integratie van KNAW en NWO onderzoeksinstituten in universiteiten

In dit hoofdstuk bekijken we de te verwachten omvang van de effecten op universitaire ranglijsten van een eventuele integratie van de KNAW en NWO onderzoeksinstituten in de Nederlandse universiteiten. We richten ons in het bijzonder op statistieken over het aantal publicaties dat door de KNAW en NWO instituten en de Nederlandse universiteiten wordt geproduceerd.

Publicatiestatistieken

In de periode 2011–2014 hebben de Nederlandse universiteiten (inclusief de hogescholen) 162.929 publicaties geproduceerd. Hierbij worden alleen onderzoeksartikelen meegeteld die zijn opgenomen in de Web of Science database, een belangrijke database voor de registratie van wetenschappelijke publicaties. In dezelfde periode hebben de KNAW en NWO instituten respectievelijk 2.900 en 4.735 publicaties geproduceerd. Met andere woorden, het aantal publicaties van de KNAW en NWO instituten is gelijk aan 4,7% van het aantal publicaties van de Nederlandse universiteiten.

Onderzoekers bij de KNAW en NWO instituten hebben soms ook een dienstverband bij een universiteit en in andere gevallen werken onderzoekers bij de KNAW en NWO instituten samen met onderzoekers van universiteiten. Om deze redenen is er een aanzienlijke overlap tussen de publicaties van de KNAW en NWO instituten enerzijds en de publicaties van de Nederlandse universiteiten anderzijds. Van de hierboven genoemde 2.900 publicaties van de KNAW instituten is 75% in samenwerking met één of meer Nederlandse universiteiten geproduceerd. Hetzelfde geldt voor 60% van de 4.735 publicaties van de NWO instituten. Het aantal publicaties dat de KNAW en NWO instituten onafhankelijk van de Nederlandse universiteiten hebben geproduceerd is respectievelijk 725 en 1.890. Uit deze getallen volgt dat een integratie van de KNAW en NWO instituten in de Nederlandse universiteiten naar verwachting leidt tot een toename van het aantal publicaties van de universiteiten met ongeveer 1,6%.

Effecten van een integratie van de KNAW en NWO onderzoeksinstituten in de Nederlandse universiteiten

Op basis van de bovenstaande statistieken kan worden verwacht dat een integratie van de KNAW en NWO instituten in de Nederlandse universiteiten tot een kleine stijging van de universiteiten in de Shanghai Ranking zal leiden. Omdat het aantal publicaties van de universiteiten slechts met 1,6% toeneemt, is het effect naar verwachting zeer gering en mogelijk is er zelfs helemaal geen effect. Hierbij moet ook worden opgemerkt dat de Shanghai Ranking voor veel Nederlandse universiteiten niet de precieze positie in de ranglijst rapporteert maar alleen een onder- en bovengrens aangeeft. Zo geeft de Shanghai Ranking bijvoorbeeld aan dat de Universiteit van Amsterdam ergens tussen positie 101 en 150 in zit. Zelfs wanneer de positie van de Universiteit van Amsterdam in de Shanghai Ranking verbetert ten gevolge van integratie van de KNAW en NWO instituten, zal de universiteit waarschijnlijk nog steeds ergens tussen positie 101 en 150 in zitten.

Zoals besproken in hoofdstuk 2, kunnen universiteiten er in de THE Ranking zowel op vooruit als op achteruit gaan wanneer ze in omvang toenemen. Net als in het geval van de Shanghai Ranking kan echter worden verwacht dat het effect van integratie van de KNAW en NWO instituten zeer gering zal zijn, ongeacht of het effect positief of negatief is.

In de Leiden Ranking kan het effect van integratie van de KNAW en NWO instituten iets groter zijn dan in de andere twee ranglijsten. Dit komt doordat de Leiden Ranking een speciale telmethode hanteert voor publicaties die door meerdere instituten gezamenlijk zijn geproduceerd, bijvoorbeeld door een KNAW instituut en een universiteit. Deze publicaties worden in de Leiden Ranking voor elk van de betrokken instituten slechts gedeeltelijk meegeteld. Het gevolg hiervan is dat integratie van twee instituten die reeds een sterke samenwerking hebben in de Leiden Ranking een wat groter effect zal hebben dan in de andere twee ranglijsten. Merk op dat, zoals aangegeven in hoofdstuk 2, de Leiden Ranking meerdere ranglijsten aanbiedt. Sommige van deze ranglijsten corrigeren voor de omvang van een universiteit en in deze ranglijsten kan het effect van integratie van de KNAW en NWO instituten zowel positief als negatief zijn. Andere ranglijsten corrigeren niet voor de omvang van een universiteit en in deze ranglijsten zal het effect altijd positief zijn.

Het is belangrijk om op te merken dat de Shanghai Ranking en de THE ranking niet uitsluitend op basis van publicatiestatistieken worden samengesteld. Ook andere statistieken, bijvoorbeeld over Nobelprijzen, aantallen onderzoekers en reputatie, spelen in deze ranglijsten een rol. De hierboven gepresenteerde publicatiestatistieken reflecteren echter het meer algemene punt dat de KNAW en NWO instituten relatief klein zijn ten opzichte van de universiteiten. Om die reden is de verwachting dat integratie van de KNAW en NWO instituten in de universiteiten niet meer dan een klein effect zal hebben op de positie van de universiteiten in de Shanghai Ranking en de THE Ranking, ook wanneer er rekening wordt gehouden met statistieken die niet direct op publicaties zijn gebaseerd.

Tenslotte moet worden opgemerkt dat de bovenstaande analyse de Nederlandse universiteiten in hun totaliteit beschouwt. In de praktijk zou een integratie van de KNAW en NWO instituten in de Nederlandse universiteiten op verschillende manieren kunnen worden uitgevoerd. De bovenstaande analyse gaat uit van een scenario waarin verschillende KNAW en NWO instituten in verschillende universiteiten zouden worden geïntegreerd. In een alternatief scenario zou ervoor kunnen worden gekozen om alle KNAW en NWO instituten in dezelfde universiteit te integreren. In een dergelijk scenario zouden de te verwachten effecten afwijken van wat hierboven is geschetst. Er zou in dit scenario één universiteit zijn die ten gevolge van de integratie van de KNAW en NWO instituten aanzienlijk in omvang zou toenemen en daarom ook aanzienlijk van positie zou kunnen veranderen in universitaire ranglijsten. Met name in de Shanghai Ranking zou deze universiteit aanzienlijk kunnen stijgen. Voor alle andere Nederlandse universiteiten zou in dit scenario de positie in universitaire ranglijsten onveranderd blijven.

4. Conclusies

In dit rapport hebben we een verkennende analyse gepresenteerd van de te verwachten effecten op universitaire ranglijsten van een eventuele integratie van de KNAW en NWO onderzoeksinstituten in de Nederlandse universiteiten. De voornaamste conclusies kunnen als volgt worden samengevat:

1. In de Shanghai Ranking is de verwachting dat er een zeer geringe stijging van de Nederlandse universiteiten zal optreden. Voor veel Nederlandse universiteiten geeft de Shanghai Ranking echter niet de precieze positie in de ranglijst aan maar alleen een onder- en bovengrens. Voor deze universiteiten is een geringe stijging in de ranglijst waarschijnlijk niet daadwerkelijk zichtbaar.
2. Ook in de THE Ranking is de verwachting dat er een zeer gering effect voor de Nederlandse universiteiten zal zijn. In het geval van deze ranglijst kan het effect echter zowel positief als negatief zijn.
3. In de Leiden Ranking is de verwachting dat het effect voor de Nederlandse universiteiten iets groter zal zijn dan in de andere twee ranglijsten. De Leiden Ranking biedt meerdere ranglijsten aan. In sommige van deze ranglijsten is de verwachting dat er een klein positief effect voor de Nederlandse universiteiten zal zijn, terwijl in andere ranglijsten een klein effect te verwachten is dat zowel positief als negatief kan zijn.

Het is van belang om te benadrukken dat de verkennende analyse die in dit rapport is gepresenteerd alleen op hoofdlijnen een beeld geeft van de te verwachten effecten van een integratie van de KNAW en NWO instituten in de Nederlandse universiteiten. In een eventuele vervolganalyse zou naar individuele KNAW en NWO instituten en individuele universiteiten kunnen worden gekeken en zouden de normatieve aannames die aan de verschillende universitaire ranglijsten ten grondslag liggen kunnen worden geanalyseerd.